

- XIII 7355 - 1944 febr. 1 - tételés - virra csekk
- XIII 7447 - 1944 apri 28 - tételés - nem jelent meg.
- XIII 7456 - 1944 május 11 - tételés - egyhangú
- XIV 7552 - 1944 jun. 24 - történeti - szűkös
- XV 8451 - 1947. július 16 - vegyes - egyhangú.

tíul: Bentes; Congrad nm. 1921
 avatár ábrát. 1382. / 1946-47. nov. 13.
 Rep. 1947. VII. 17.

"Szűkös" és minönténel
 elfogadom. (

1947 július 12

Gyűlölet

Honajárulat!

Debrecen, 1947 júl. 14

Gyűlölet

A DEFECCENI M.

ELŐKÉSZÍTŐ

G-ÉS ÁLLAMTUDOMÁNYI KAR

1342 46/47

Évk: 1947 évi július 9.

Handwritten signature

Bírálatra liadom:

Dr. Spelto tollán
- - Dezső Gyula

professzor úrnak,

Debrecen, 1947. július 9.

Handwritten signature
e. i. dékán.

SPSSA

A VIS MAIOR FOGALMA A MAGYAR KERESKEDELMII
JOGBAN.

Irta:

Tótkönyvi Sándor Imre.

Debrecen.
1947.

F o r r á s m u n k á k :

- Dr.Helle Károly: Az erőhatalom fogalma a római jogban és a modern jogban. ?
- Bozóky : Kereskedelmi jogi tankönyv. ?
- Kolozsváry : Magánjogi tankönyv. ?
- Hahn : Commentar zum allgemeinen deutschen Handelsrecht. ?
- Neumann Ármin : A kereskedelmi törvény magyarázata. ?
- Kunz Ödön : A magyar kereskedelmi és váltójog tankönyve. ?

A vis maior /: Erőhatalom, höherer Gewalt :/ kifejezés egyike a legkevésbé kiforrott és a törvény által fogalmilag legkevésbé meghatározott terminus technikusainak. Hogy kodifikátoraink, közelebbről a Kereskedelmi Törvény /: K.T. :/ is alkalmazza, ennek nyilvánvaló oka egyrészt a kifejezés múltjában, másrészt szükségességében, illetőleg pótolhatatlanságában rejlik.

Ami a vis maior múltját illeti tagadhatatlan, hogy polgári törvénykönyveink, magánjogi törvénytervezetünk és ezeken belül kereskedelmi törvényünk is úgy a jogviszonyok megállapításában, leírásában, mint a kifejezések, jogi műfogalmak alkalmazásában és definiálásában nemcsak külföldi, modern jogi példákat tartanak szem előtt, hanem elsősorban római jogi alapon idmúlnak el. A vis mai-

or fogalmának a magyar K.T. szerint való értelmezésében tehát nem hagyhatók figyelmen kívül sem a külföldi törvények, különösb-
ben a K.T. mintájául szolgáló német keres-
kedelmi törvény, sem pedig a római jog, hi-
szen a római jog is alkalmazza a "vis mai-
or" kifejezést.

Mit is értünk tulajdonképpen vis
maior alatt ?

" Vis maior alatt olyan természe-
ti, vagy emberi erő által létrehozott esemé-
nyeket értünk, melyek bizonyos jogviszonyban
a kötelezett felelőségének végső határt szab-
nak." /: Helle: Jogi lexikon VI.1076.:/ E
definícióból két ismeretlen és meghatározás-
ra váró kérdés merül fel. Bizonyos jogviszony?
Azok a jogviszonyok melyekben a felelőség vég-
ső határát a vis maior szabja meg, már a ré-
gi római jogban /: receptor, horrearirus :/
de a modern kodifikált jogokban is kifejezet-
ten meg vannak említve /:pl. a német K.T.

395.§-a és a magyar K.T. 398. §-a :/ Ezek részletes ismertetésére később térek rá.

A másik kérdés : mely természeti, vagy emberi erőszak által létrehozott események tartoznak a vis maior fogalmi körébe ? Mely eseményekre mondhatjuk a legnagyobb biztonsággal, hogy ezek bizonyos jogviszonyban vis maiort képeznek ? Mi tehát tulajdonképpen a vis maior fogalma ?

Az ismeretlen fogalomkifejtés lesz dolgozatom tárgya, melyre a kijelölt kettős úton fogok eljutni.

A római jog nem felel meg nekünk erre világosan mert a közönséges véletlen, a casus fogalmától hol megkülönbözteti, mint valami magasabb rendű fogalmat, hol pedig casus és vis maior egyenlő jelentőségűek. A fent hivatkozott receptor esetében a casus és a vis maior fogalma megkülönböztethető egymástól. A Digesták negyedik könyvének kilencedik titulusa szerint: Ad hoc edicto omnimo-

do qui recipit tenetur, etiam si sine culpa eius res perit, vel damnum datum est, nisi si quid damno fatali contingit. Inde Labeo scribit, si quid naufragio, aut per vim piratarum perierit, non esse iniquum exceptionem ei dari. Idem erit dicendum, et si in stabuló aut in caupona vis maior contigerit. Mint látjuk itt a receptum esetében sine culpa, tehát a véletlen eseményekért, casusért a felelőség meg van állapítva, de a vis maior esetében nincs. Az exculpatio esete forog fenn; nisi si quid damno fatali contingit. A damnum fatale alatt pedig értendő oly kár: quod imprudentibus accidit, vagyis a véletlen kár. Ezekből látjuk, hogy e helyen a római jog mást ért casus és mást ért vis maior alatt, mint azt a későbbi fejtegetések során Goldschmiedt-nek a vis maiorra vonatkozó értekezéseinek idézéséből is látni fogjuk. /:Neumann 398§:/

Ugyanezt látjuk, vagyis a két fogalom

megkülönböztetését az említett horrearius, raktáros esetében is: Dominus horreorum periculum vis maioris vel effracturam latronum conductori praestare non cogitur, his cessantibus si quid extrinsecus ex depositis lebus in laesis horreis perieri damnum depositarum rerum sarciri debet.

Vannak azonban a másik oldalom olyan forrásaink is, amelyek egy bizonyos eseményt hol a casus, hol a vis maior fogalmi körébe soroznak, pl. fortuitus casus Quae fortuitis casibus accidunt, cum praevideri non potuerant, in quibus etiam adgressura latronum est, nullo bonae fidei iudicio praestantur: et ideocreditor pignora quae huiusmodi causa interierunt, praestare non compellitur. /: Helle 22, 34. :/

Legvilágosabban látjuk a két fogalom értelmi egyezését a "de pignoribus" fejezet alatt : Sicut vim maiorem pignorum

creditor praestare necesse non habet, ita dolum et culpam, sed et custodiam exhibere cogitur. Itt mint az idézett szöveg mutatja vis maior, dolus és culpa egyenlő jelentőségűek.

Leszögezhetjük tehát, már az első lépésünknél a római jog alapján, hogy a vis maior fogalma, mint a felelőség végső határa, bizonyos jogviszonyokban jelentkezik ugyan, de fogalmi köre a casus, a közönséges véletlen fogalmától világosan elkülönítve nincs, azaz positive a vis maior kifejezés értelmét a római jogból nem állapíthatjuk meg.

De térjünk át a modern külföldi jogokra, mint amely törvényeket kodifikátoraink bizonyára szemelőtt tartottak a magyar K.T. megszerkesztésénél. Az olasz és francia törvényhozás ismét casus és vis maior alatt nem ért két különböző fogalmat, mint azt a Codi-

ce di Commercio 400.§-a is mutatja.

Nézzük a minket közelebbről érintő német K.T.-t és annak is a fuvarozási ügyletekről szóló 395.§-át.

Mint a későbbi fejtegetések során is látni fogjuk nem véletlen az, hogy ugy a római jog, mint általában a külföldi jogok tárgyalásánál a fuvarozási ügyleteket veszi alapul. Egyrészt a vis maior fogalma 99%-ban ezen /: fuvarozási :/ ügyleteknél nyer alkalmazást, másrészt éppen a fuvarozási ügyletek azok, melyek már a régi római jogban és a technika fejlődése következtében, különösen a modern jogokban is a kereskedelmi élet alapját képezik és így a rájuk vonatkozó jogszabályok a kereskedelmi törvényben alapvető jogszabályokként jelentkeznek.

Nem lesz érdektelen a német K.T. 395.§-ának előkészítő vitáját ismertetnünk. Első olvasáskor a római jog alapján a szigo-

ritott éx recepto elveket fogadták el. A fuvarozó mentesül: sofern er nicht beweist, dass der Verlust oder die Beschädigung durch unabwendbare höhere Gewalt..... entstanden ist. A második olvasásnál az "unabwendbar" szó, mint kétes értelmű és sok bizonytalan magyarázatra okot adó, kihagyatott és a höhere Gewalt mellé a vis maior értelmező tétetett zárjelben. A harmadik olvasásnál Württemberg szigorúnak találta a fuvarozóknak csupán vis maior esetében való felmentését. Württemberg odamagyarázta a vis maior fogalmát, hogy az nem csupán akkor áll be, ha elhárítása abszolút lehetetlen volt, hanem akkor is, ha tekintettel konkrét viszonyokra a rendelkezésre álló erőkre, a kár megakadályozása kivihetetlen volt. Elég tehát a felelőséget a rendes fuvarozói gondosságban megállapítani. A többség azonban a receptumos szöveget fogadta el, tekintettel a gyakorlati élet követelményeire, mert szerinte a fuvarozót csak az menti, aminek emberi erő ellent nem állhat.

Látjuk tehát, hogy a nürnbergi konferencia sem volt teljesen egy véleményen a vis maior fogalma, illetőleg a fogalom alkalmazása tekintetében. A német K.T. alkotói világosan megkülönböztettek egy a casus fölött álló magasabb fogalmat: a vis maior fogalmát, amint azt a unabwendbar szócska is mutatja. Ez a magasabb rendű fogalom /: vis maior :/ szab határt a fuvarozó felelőségének. Mit jelent hát ez a fogalom? Az egyik nézet szerint vis maior az az esemény, amelynek emberi erő egyáltalán ellent nem állhat, az enyhébb nézet szerint pedig olyan esemény is vis maiort képez, melynek elhárítása a konkrét viszonyokra tekintettel a konkrét rendelkezésre álló erőkkel lehetetlen volt. Figyelmesebben megvizsgálva ez utóbbi nézetet azt látjuk, hogy akarva, nem akarva is kezd a casus fogalma felé hajolni, mely esetben tényleg elegendő rendes fuvarozói gondosság. Az abszolút értelemben vett vis maior fo-

galma tehát a német K.T. alapján nem állapítható meg. /:Neumann 398.§.:/

Római jog és a külföldi modern jogok betekintése mellett nem mulaszthatom el a jogtudomány és a joggyakorlat vizsgálatát sem, mert hiszen már a felsorolt példák alapján láthatjuk, hogy a törvények alkalmazzák ugyan a vis maior fogalmát, mint magától érhetődt, de a fogalom definiálását a joggyakorlatra bizzák. Természetes ennél fogva az a jelenség, hogy a jogtudomány és különösen a német jogtudomány igen sokat és alaposan foglalkozott a vis maior problémájával. Midőn tehát a vis maior fogalmát akarjuk tisztázni, habár a magyar K.T. alapján is, elkerülhetetlenné válik a kétségkívül hatással bírt és egyébként is nagyjelentőségű német jogirodalom betekintése.

Korszakalkotó a vis maior fogalma szerint Goldschmiedt tanulmánya: Das receptum nautarum cauponum, stabulariorum, mely a Zeit-

schrieft für Handelsrecht-ben jelent meg. Szerinte a vendéglős hajós és fogadós egy bizonyos minősített custodiaért is felelős. A locatio conductio ipso iure magában foglalja a közönséges custodiat, mely nem más, mint a diligentia diligentis pater-familias, de szerinte már a római jog is helyénvalónak tartotta, hogy a fuvarozási ügyleteknél egyrészt ezen ügyletek nagy jelentősége, másrészt a fuvarozó általi ellenőrizhetetlensége, de különösen a fuvarozó monopolistikus helyzete miatt a hajóst, fogadóst, és vendéglóست külön receptum kötelezettséggel, azaz egy minősített custodia kötelezettség vállalásával, - diligentia diligentissimi paterfamilias,- sújtsa. Azok az események, melyek ezzel a minősített kötelezettséggel sem háríthatók el, képezik a vis maiort. A vis maior fogalmazása Goldsmiedt szerint tehát a következő:

Vis maior alatt értendő oly kívül-

ről jövő esemény, melynek elhárítása oly óvintézkedések által, melyek az általános forgalmi nézetek szerint az általuk elérhető legnagyobb eredménnyel észszerű viszonyban állanak - lehetetlen.

Ez a vis maior subjectiv tana.

/: Helle 15,81. Neumann 398.§. :/

Goldsmiedt sok követője közül legyen szabad csak Hahnak Commentar zum allgemeinen deutschen Handelsgesetzbuch c.munkájában lefektetett nézetét ismertetni: Hahn szerint vis maior nemcsak egy hatalmasabb, szinte isteni kéztől /:Vis divina:6/ származó esemény, hanem eredhet emberi kéztől is. A maior szó csak azt jelenti, hogy viszonylag erősebb hatalom, mint ami a beállott esemény elkerülésére, vagy hatásának enyhítésére észszerűen felhasználható - vis cui resisti nequit. Oly események, amelyeket positive a fuvarozó nem kerülhet el természetes emberi erőhatálmával. Hogy ez a

meghatározás milyen labilis, arra elég a következőkben rámutatni : Lehet az a fuvarozási eszköz pl. waggon, úgy construálva /: páncél :/, lehet annyi kísérőszemélyzetet alkalmazni, hogy ezek által képes legyen a fuvarozó azt a magasabb erőt, a vis maior elhárítani. Ebben az esetben vis maior most már csak az az esemény, ami ilyen uton sem kerülhető el. Nyilvánvaló azonban, hogy ezt a gondosságot a fuvarostól nem kívánhatjuk, ez nem lehet az általános, az észszerű fuvarszerződési akarat, mert hiszen ily módon az egész ügylet elvesztené az üzemköltség és a befektetések miatt a rentabilitását. Nagy súly van tehát az észszerűségen. Ubbelohde írja Goldschmidt Zeitschriftjében, hogy nagyon fontos a kutatása ezekben az ügyletekben, különösen a vis maior szempontjából az észszerűségnek: des rechtlichen Willens, wie ihn ehrliche und zugleich verständige Leute bei der einzelnen

Obligation haben würden, wenn sie dieselbe in ihren Eventualitäten verfolgten. A hangsuly az ehrlich és verständig szavakon van, vagyis az akaratnak, mely a fuvarszerződésben megnyilatkozik a normalis erkölcsös és forgalomszerű értelmes akaratnak kell lennie. Nem is valószínű, hogy az általános kereskedelmi szellem oda irányulna, hogy a fuvarozó oly felelőséget is vállaljon, ami rendes üzleti elveivel ellenkezésbe jutna. /:Hahn 395.§. :/

A vis maior mértéke tehát egyes esetekben nem absolut, hanem relativ és mégsem subjectiv hanem objectiv. /:Hahn 395.§.:/

A vis maiornek ez a subjectiv tana éppen subjectivitásában viseli labilitását. Amit Goldschmidt a minősített custodiáról ír, az erőszakoltan akar fokozat lenni, végső conclusiojának a levonásához. Láttuk, hogy a római jog maga sem volt tisztában a

vis maior fogalmával, hiszen azt nagyon sokszor felcserélte a casuséval. Tény az, hogy a locatio conductioban bennefoglaltatik a costudia kötelezettség és az is, hogy a receptumnál a felelőség súlyosabb de ezt, a paterfamilias gondosságának fokozati /: diligentis paterfamilias, diligentissimi paterfamilias :/ megkülönböztetésével alig lehet kifejezni. A locatio conductionál is és a receptumnál is a paterfamilias gondossága követeltetik meg csak bizonyos változással pl. a személyzetéért is felelős, mint azt majd a magyar K.T. vonatkozó §.-nak tárgyalásánál látni fogjuk.

Maga a vis maior fogalmának Goldsmedt szerinti definicioja nagyon problematikus. Vajjon melyek lehetnek azok az óvintézkedések, melyek az általános forgalmi nézeteknek megfelelnek? Mit lehet tekinteni az általuk elérhető legnagyobb eredménynek? Végül

mit jelentsen az észszerűség fogalma ?

Láttuk, hogy Hahn szerint csak bizonyos redukált igényeket támaszthatunk a fuvarozó gondosságával szemben. Az óvintézkedések nem mehetnek túl a fuvarozó üzletének rentabilitásán. Éppen itt az ütközőpont. Melyik üzletnél, mit tekintünk a rentabilitás mértékének ? Hátha olyan nagy értékeket szállít az a fuvarozó, ami megéri a páncélkocsi megconstrualását, ami megéri kétszeres személyzet alkalmazását ? Vegyünk csak egy példát. A Szovjetunio a háboru előtt egy hatalmas kocsirakományban horribilis értékű aranyrudakat szállított Németországnak. A szállítás páncélkocsiban és nagy számú segédszemélyzet kísérete mellett történt. Ebben az esetben a fuvarozónak az értékre tekintettel rentabilis volt ezeknek az általános forgalmi nézetek szerint nem megszokott óvintézkedéseknek az alkalmazása. Ezek az óv-

intézkedések szolgáltatatták jelen esetben az általuk elérhető legnagyobb eredményt, mégsem lehet őket általánosítani. Hátramaradna még az észszerűség fogalma. Ez azonban az előbb fejtegetett rentabilitással szoros összefüggésben van. Oda concludalhatunk, hogy vis maior értéke egyes esetekben Goldsmiedték tanai szerint valóban nem absolut, hanem relativ de igenis mindég subjectiv. Az objectivitas Hahn éppen az észszerűséggel kapcsolatban emlegeti. Mint fentebb láttuk ez az objectivitas elesik és a Goldsmiedt tanainak hibája a positiv, tiszta vis maior megfogalmazásánál éppen a megmaradt relativitásában, illetőleg negative, az absolut értelem hiányában főként pedig uralkodó subjectivitásában van. Már pedig egy oly fontos fogalom, mint a vis maior, positiv absolut értelmezést kíván.

A subjectiv tannal szemben áll Exner és társainak a vis maioról megállapított

objectiv nézete. Formulációjuk a következő:
Vis maior oly esemény, mely az illető forgalmi vállalat üzemkörén kívül támadva, ezen üzemkörben történt behatásával kárt okozott s amely bekövetkezésének súlyánál és módjánál fogva rendes forgalmi életbe előfordulható véletlenségeket nyilván túlhaladja. /:Helle 98.:/ Ebben a fogalmazásban egy látszólag igénytelen szócskán van a hangsúly. Az esemény nyilván túlhaladja az előfordulható véletlenségeket. Nyilvánvaló a rendkívüli súly és a rendkívüli mód, mellyel az esemény bekövetkezett. Súlyt és módot mondhatjuk egyszóval az esemény nagyságának. Tehát a vis maior ismérvei Exner szerint a nyilvánvaló rendkívüli nagyság. A rendkívüli nagyságok, mint fentebb is láttuk már maga a maior szó is kifejezi; marad tehát a nyilvánvalóság, mint objectiv mérték. A súlyt és módot egyesítő nagyság fogalma igenis objectiv mérték és Exner objec-

tívvé kívánja tenni különösen azzal a jellemzéssel, hogy a vis maior nyilvánvalóan nagyobb súlyban és jelentősebb módon bekövetkezett esemény. A nyilvánvaló kitétel azonban már bizonyos mértékig a subjectiv értelmezésnek enged teret a meghatározásban, az objectivitas mellett, hiszen annak megállapítása, hogy mily veszélyes volt, nyilvánvalóan elhárithatatlan, ugyszolván egyéenként változik és pl. per esetén nagyon is tág teret enged a bíró subjectiv értékelésének. X bíró ezt látja nyilvánvalóan elhárithatatlanak, Y pedig már ugyanezt az eseményt elhárithatónak tekintené. Így azután a subjectivitas mellett a relativitas szempontjai is tulságos mértékben érvényesülnek a meghatározás eme formájában.

Míg tehát Goldsmiedt és követői felállították ugyan az absolute elhárithatatlanság ismérvét, de megkötötték azt a relati-

ve észszerűséggel, mint subjective elemmel, addig Exner és követői akaratlanul beleestek a subjectivitás hibájába. Ugyanis a szükséges objectivitást tartva szemelőtt, felállítják a különös nagyság illetőleg az esemény bekövetkezésének különös súlyát és módját, mint a vis maior fogalmának ismérveit, de ezzel az egy nyilvánvaló szóval a subjectiv elemet is beleviszik definiciojukba.

A német jogtudomány tehát, - mert hiszen főként a német tudósok azok, akik ezen jogi problémával a legeredményesebben foglalkoztak - ismét nem ad nekünk abszolút, racionális tiszta értelmezést a vis maior fogalmát illetőleg. A német joggyakorlat is és különösen azok a jogesetek, közelebbről példák amelyeket Hahn már említett könyvében felhoz, az ő felfogásukat támasztják alá:

A lopással egybekötött rablás, tűz, összeütközés, robbanás, kisiklás természete-

sen mind vis maiort képeznek. Vannak azonban fentiek közül oly esetek is, amelyek nem minden esetben képeznek vis maiort. Pl. a fuvarozást lebonyolító eszköz alkatrészei által közvetlenül a fuvarozótt tárgyra történt behatás nem vis maior, ilyen például a kerékbegyulladás következtébeni törése, mert ennek megtörténte a fuvarozó gondosságának terhére megy. Ha azonban pl. villámcsapás, vagy a mozdonyvezető a kocsis ténykedése következtében kár állana be és a viszonyok olyanok, hogy a segédszemélyzet nem avatkozhat be, akkor a vis maior esete áll fenn. Ha továbbá külső erő a lovat megöli és ezáltal a kocsi felborul, ha a sinek meglazítása következtében a kerék eltörik, ezen esetek, mint vis maior tekintendő. Itt azonban láthatjuk, hogy az alkatrész hibáknak közvetett szerepük van, s a kár ilyenkor már nem közvetlenül tőlük ered. /: Hahn 935.§. :/

Ezen példák, mint azt később a magyar joggyakorlatban is látni fogjuk, csupán ilusztrációi annak, - a vis maior csak az üzemkörön kívül támadott esemény, vagyis általában kívülről jövő esemény lehet. A közvetettség jelenti a külső eredetet, a közvetlenség a belsőt.

A vis maior fogalmát a magyar K.T. egyrészt multja, másrészt a szükségessége miatt alkalmazza.

Multját illetően azért, mert a római jogászok óta, ha némi tartalom ill. jelentésbeli eltéréssel is, de minden korszakban használták a szóbanforgó fogalomkör összefogó elnevezéseként a vis maior kifejezést és operáltak a fogalommal, mint a legsúlyosabb felelősség esetén is mentesítő körülménnyel.

A másik ok : a fogalom szükségessége, illetve pótolhatatlansága.

Már a római jogászok is meglátták, a fuvarozási ügyletek nagy jelentőségét, melyek a kereskedelmi életnek egyik nélkülözhetetlen rugóját képezik. Ugy találták, hogy egyrészt magának a fuvarozásnak, hogy ugynevezem - bonitása, másrészt a kereskedelmi élet biztossá tétele szempontjából elengedhetetlenül szükséges a fuvarozó felelőségének súlyosabbá tétele s ezért alkalmazták a vis maior fogalmát, mint olyant, mely ennek a minősített súlyosabb felelőségnek végső határt szab, megkülönböztetve az enyhébb casus fogalmától. Itt kapcsolódik bele ebbe a fontos lánvlatba a vis maior fogalmának jelentős szerepe.

A magyar K.T. most már ezen multbeli tények és okok alapján elindulva és tekintetbe véve a forgalmi élet hatalmas fejlettségét, mely egész azt a fokot érte el, hogy manapság ezek a fuvarozási vállalatok

szinte monopolisztikus helyzetben vannak, - alkalmazta szintén a római jogi receptum elvét. A múltban még csak a fuvarügyletek ellenőrizhetetlensége, ma már az említett szinte egyeduralmi helyzet is szükségessé és pótolhatatlanná tette a vis maiornak a magyar K.T.-be való felvételét.

A K.T. 398.§-a szerint :

A fuvarozó minden kárért, mely az áruban az átvételtől a kiszolgáltatásig elvesztés, vagy megsérülés által történik felelős, amennyiben igazolni nem képes, hogy a kárt erőhatalom, vagy az áru természetes minősége, különösen belső megromlás, beszárulás, rendes csurgás, vagy a begönggyölésnek kívülről fel nem ismerhető hiányai okozták.

Ezen szakasz megállapítja, mint látjuk, a fuvarozó feltétlen és közvetlen felelőségét. Mivel a fuvarozási ügylet tár-

gyát maga a fuvarozás és ennek eredménye képezi, tehát a fuvarozási ügylet locatio conductio operis. Mivel azonban a K.T. fokozott felelősséget állapít meg, így a locatio conductio operis szigoritva van a receptum felelőségével, mely alól kivétel csak a vis maior vagy damnum fatale esetei. A locatio conductio operis fogalma szerint a conductor nem feltétlenül felelős segédszemélyzetéért is, csak ha culpa in eligendo forog fenn. Viszont a recipiens tartozik a sajátján tulmenő és személyzetét illető feltétlen felelősséggel. A magyar K.T. tehát megszigorítja a fuvarozó felelőségét a már fent említett okok miatt a receptum "ezen ipso irre beálló biztosítási kötelezettség" /: Goldschmiedt :/ által /: Neumann 398. § :/

Érdekes és a magyar törvényhozásnak a vis maior fogalmát illető mentalitására jellemző az 1874 évi XVIII.tc. 1.§-a :

Ha valamely, habár a közforgalomnak még át nem adott vaspálya üzeménél valaki életét veszti, vagy testi sértést szenved, az ez által okozott károkért az illető vaspálya vállalat felelős; kivéve ha a vállalat bebizonyítja, hogy a halál, vagy testi sértés elhárithatatlan esemény /: vis maior :/ vagy egy harmadik személynek elhárithatatlan cselekménye, amelyet a vaspályatársaság megakadályozni képes nem volt, vagy a megholtak, illetőleg a sérültnek saját hibája okozta.

Indokolás: Az elhárithatatlan esemény egyes nemei elő nem számithatók. A törvényjavaslatban azért indítványoztatik ezen műszó, mert magában foglalja mindazon események fogalmát, melyek sem előre nem lát-hatók s ennél fogva ki nem kerülhetők, sem emberi erő és óvatosság által meg nem akadályozhatók. Ezen esetben a törvénynek csak az a hivatása lehet, hogy a helyes irányt kijelölje s a többit a bíró józan belátására

bizza, mert a casuistica e téren végtelen és a legtüzetesebb elősorolás által sem meríthető ki.

A konzekvenciákat csak a joggyakorlat és az e tekintetben nagyon hézagos jogtudomány után vonhatjuk le.

Helle Károly dr. az erőhatalom fogalma a római jogban és a modern jogokban című munkáján kívül említésre méltó értekezésünk nincs a vis maiort illetőleg, magánjogászaink csupán érintik e nagyobb figyelemre is méltó témakört, mely épen kiforatlansága és fentebb vázolt jelentősége miatt érdemelné meg az illetékesek nagyobb érdeklődését.

Bozóky szerint vis maior alatt oly esemény értendő mely vagy egyáltalán elháríthatatlan /: vihar, hirtelen fagy, háboru:/ vagy csak nagy kiadásokkal válhat elkerülhetővé /: valamely vasutvonal földalatt ve-

zetése /: Bozóky :/

Kolozsváry szerint : " általában az események olyan s bizonyos körökre romboló hatásu összetalálkozását kell alatta értenünk, mely jogérzetünk szerint s a konkrét körülmények figyelembevételével még a véletlennél is több, ugy hogy elhárítására a legfokozottabb rendkívüli gondosság és körültekintés is hiábavaló."

Kunz Ödön szerint példák az erőhatalomra : hegyomlás, földrengés, tűzhányó kitörése, áradás, eső, hó, szélvihar, háboru, forradalom, általános sztrájk. Nem tekintti erőhatalomnak a tűzvészt, a rendkívüli hőmérsékletet, lopást és hajótörést. /:Az utóbbit pedig a birói gyakorlat annak tekinti. :/ Ugyanigy következetlen az, hogy az esőt és szélvihart vis maiornak tekinti, míg a rendkívüli hőmérsékletet nem. Peig az esőre vagy szélviharra még a legnyugodtabb

klima alatt is legalább annyira lehet előre számítani, mint a rendkívüli hőmérsékletre, legyen az akár hideghullám, akár kánikula, tehát vagy mindkettő vis maior, vagy egyik sem az.

Helle Károly dr. szerint a vis maior fogalma elvetendő s helyette azon vállalatoknál, melyeknél minősített felelősség közérdek az üzemkörön belül támadt eseményeknél feltétlen, a kívül támadt eseményeknél pedig a közönséges felelősség állítandó fel.
/: Helle 143 :/

Bozóky és Helle felfogása ellenkezik a később kifejtendő állásponttal, mely álláspont a magyar törvényhozói akaratot kívánja teljes mértékben fedni.

Bozóky beleesik a fentebb kárhoz-tatott subjectivitás hibájába, amikor a nagy kiadásokat emlegeti. Ez ismét a rentabilitás határán mozog, vagy lesüllyed a casus fogalmi körébe,

Helle Károly dr. megállapítja, hogy mivel sem a római sem a külföldi, sem a hazai jog nem ad határozott választ a vis maior kérdésére,- a fogalom a törvénytárból tör- lendő. Helyette ajánlja a feltétlen és a kö- zönséges felelősség elvét. Viszont a belső események körét, a vis maior sohasem érintet- te. Ott mindég feltétlen volt a felelősség akár subjectiv, akár objectiv szemszögből néztük is azt. Maradnak tehát a külső ere- detü események. Itt ő a közönséges felelős- ség elvét állítja fel, vagyis a casusért va- ló felelősséget. Ebben az esetben azonban oda lenne a kereskedelmi forgalom - főként pedig a fuvarozás biztonsága, mert hiszen ha kívülről jövő események miatti károkozás esetén a fuvarozó~~t~~ csak közönséges fele- lősség terhelné, akkor mentesülne minden olyan kár megtérítésétől, ameit nem kifejezett gon- datlanságából okozott. Mert hiszen akkor vé- dekezésül elég lenne annyi is: "nem tudhat-

tam, hogy így fog történni, mert, ha tudtam volna, akkor készültem volna a kár elhárítására." Ha pedig a fuvarozó így a legtöbb esetben mentesülne; egyrészt senkinek sem volna kedve az értékeit kockáztatni a szállításnál, másrészt aki mégiscsak kockáztatná ki lenne téve annak a veszélynek, hogy elpusztulnak az értékei és a kár nem fog megtérülni ! Itt csak a legsúlyosabb felelősségnek lehet helye, tehát a fél csak abban az esetben mentesüljön, ha az üzemkörüln kívül támadt esemény olyan súlyos veszedelmet hozott, hogy az elkerülhetetlen és minden rendelkezésre álló erővel elháríthatatlan volt.

Nézzük most a joggyakorlat néhány érdekesebb példáját :

Érdekes a sztrájk kérdése. A sztrájk nem feltétlenül vis maior. Csak az általános sztrájk esetén, amikor egy vidéken munkás egyáltalán nem kapható, áll fenn a vis mai-

or esete, ha a vállalkozó hibájából állott be, akkor nem. /: Curia 138/1906 :/

2. A hajó elsüllyedése okául szolgáló összeütközés még akkor is vis maior, ha nem szél hajtotta a hajót, hanem a személyzet gondatlanságából történt is az összeütközés, mert fennforog a vis maior fontos kelléke az " elhárithatatlanság " .

/: Curia 1040/1882 :/

3. A peres felek között létrejött szerződésből kitetszően az alperes által a felperestől vett mézskő a hajózás megnyitásával azonnal elszállítandó volt. Az a körülmény már most, hogy a hajózás megnyitása után a Maros annyira megáradt, hogy ennek következtében a mézskő szállítása lehetetlen volt, vis maior képez. /: Curia 874/1901 :/

4. A köbtér ellen a vállalkozónak a vis maiorra alapított kifogása elvetendő,

ha alvállalkozóinak mulasztásáról van szó, mert ezeknek akár vétkes, akár vétkes mulasztásai semmiféle vonatkozásban sem minősíthetők balesetnek. /: Curia 4534/1903 :/

5. A K.T. 275.§-ának tekintete alá eső erőhatalomnak tekintendő az a körülmény, hogy az építkezés az időközben beállott nagy esőzések és zivatarok miatt a kitűzött időre nem volt befejezhető. /: Curia 47/1910 :/

6. Az a körülmény, hogy az alperes a hordókat a szabad ég alatt nyílt rakodón helyezte el közönbös, minthogy a zárt hordóban levő bor illetően elhelyezése szokásos dolog és ennek raktárba helyezése a rendes vasuti kezelés mellett nem is szükséges, minnélfogva az alperes vasut a kellő gondosságot nem sértette meg. Az a körülmény, hogy egy harmadik személynek megbokrosodott lovai a hordót betörték, a vasut felelősségét

kizáró erőhatalomnak, vagyis oly külső eseménynek tekintendő, melyet kellő gondosság mellett sem előrelátni, sem megakadályozni, sem következményeiben ártalmatlanná tenni nem lehetett. /: Vüsz.75.§-ra von.1896.V.28. D.134. :/

Elérkeztünk tehát célkitűzésünk értelmében igazi feladatunkhoz : a vis maior fogalmának a magyar Kereskedelmi Törvény /: K.T. :/ szerinti meghatározásához.

A jogtudomány, joggyakorlat, a K.T. vonatkozó szakasza, de különösen az említett 1874 évi XVIII.tc. 1.§-nak indokolása alapján a vis maior fogalmát nagyjából a következőkben állapíthatjuk meg :

A vis maior fogalma alatt értendő oly kívülről /: a forgalmi vállalat üzemen kívül :/ támadt esemény, melynek bekövetkezése előre nem látható s ennél fogva elkerülhetetlen s megtörtént bekövetkezésében

pedig sem emberi erő, sem óvatosság által meg nem akadályozható, illetőleg elhárithatatlan.

Elkerülhetetlen és elhárithatatlan rokonértelmű szavak de szükségesek az események egymásutániségában rejlő különböző külső mozzanatok kifejezésére. Mondhatnánk ugyanis azt egyszóval, hogy az esemény elkerülhetetlen, vagy az esemény elhárithatatlan. Az esemény bekövetkezésében azonban két olyan mozzanat van, mely mindegyik nagyon jelentős az elbirálás szempontjából. A mérték : az emberi erő és óvatosság végső határa, melynek konkrét esetben elbirálásra, illetve a felelősség határának ennek alapján megállapítására a bíró hivatott. A mérték tehát az emberi erő és óvatosság végső határa. Ezen mérték alapján lesz elkerülhetetlen illetve elhárithatatlan a vis maior alapján bekövetkezett esemény, aszerint, amint az esemény bekövetkezésének mozzanataról, illetve a már bekövetkezett esemény hatákifejezé-

sének megakadályozásáról, enyhítéséről van szó. A két mozzanat fizikailag teljesen egybeolvad, egyidejűek, legalább is emberi szem és emberi erő vagyis emberi érzékek számára s csak így elméletileg állíthatjuk fel közöttük az egymásutániség elvét. Az esemény bekövetkezik és bekövetkezésében fejti ki kárt okozó hatását. A bekövetkezés, mint előidejű cselekmény előre láthatatlan az emberi óvatosság végső fokán is, tehát elkerülhetetlen, a beállott káros hatás pedig az emberi erő és óvatosság végső fokán is meg nem akadályozható, illetőleg elháríthatatlan. A legfontosabb a mérték megállapítása s annak e két mozzanatra való alkalmazása. A felállított mérték alapján elkerülhetetlen és elháríthatatlan esemény képezi a vis maior fogalmát. Elkerülhetetlen, maga a szó is nagyon jól fejezi ki az alatta értendőket : Az eseményt nem kerülhetjük el. Elháríthatatlan :

a bekövetkezett és az elkerülhetetlenség szűrőjén már átment eseményt károkozó hatásában nem hárithatjuk el. Valaki azt mondhatná, hogyha ezen megkülönböztetést tesszük, akkor elegendő-e a vis maior megállapításához csak az egyik követelmény fennállása? Elegendő esetlegcsak az, hogy elhárithatatlan volt, vagy elegendő az, hogy elkerülhetetlen volt? Erre azzal válaszolhatunk, hogy a fizikai életben, mint előre bocsátottuk, a két mozzanat nem választható el, egyik a másikat vonzza maga után: ami elhárithatatlan, az elkerülehetetlen is és megfordítva, tehát elméleti következményeiben is a két követelmény csak egyszerre jelentkezhetik, egyidőben állhat fenn.

A végső fogalmazás tehát az lehet: a vis maior fogalma alatt értendő oly természeti, vagy emberi erő által kívülről támadt esemény, melynek bekövetkezése a végső emberi óvatossággal sem volt előre látható s en-

nélfogva elkerülhetetlen ; megtörtént bekövetkezésében pedig a végső emberi erővel és óvatossággal sem volt megakadályozható, vagyis elháríthatatlan.

Nézzük mennyiben fedí a joggyakorlat ezen definícióit.

A vis maior mint már a német jogtudomány vizsgálatánál is láttuk, nemcsak természeti, hanem emberi kéztől is származhat. Mint az 1., 2., sz. joggyakorlatok is mutatják a sztrájk, a megbokrosodott lovak is szolgálhatnak a vis maior okául.

Vis maior csak az üzemkörökön kívül támadt u.n. kívülről támadt esemény lehet. Az 1.sz. joggyakorlat csak az általános, tehát a vállalkozón kívül eső sztrájkot ismeri el vis maiornak, a vállalkozó hibájából történt sztrájkot nem. Sőt természetesen még a receptum elvéből következően, mint a 4. sz. joggyakorlat is mutatja, a vállalko-

zó még alvállalkozóinak mulasztásáért, közelebről a segédszemélyzetért általában is felelős, tehát nemcsak a személyes mulasztás, hanem az alkalmazottak hibájáért is felelős a vállalkozó, mert ez is üzemen belül támadt esemény.

A vis maior előre nem látható, vagyis elkerülhetetlen. Legjellemzőbb és világosabb erre nézve az idézett német joggyakorlat. A helyi viharok által okozott kár nem tekinthető vis maiornak, mert a vállalkozónak számítania kell egy előrelátható vihar esetére is olyan vidékeken, ahol azoknak pusztítása nem ritka dolog. Az 1874. évi idézett törvénycikk vonatkozó §-a is a vis maior egyik legfontosabb ismérveként tünteti fel az elkerülhetetlenséget. De fontos ezen kritérium azért is, mert mintegy egyesít magában több a definicióban is előforduló ismérvét. A belső események például ter-

mészetesen nem lehetnek előre nem láthatók. Közvetett bizonyítása ez annak, hogy csak külső esemény lehet vis maior. De mint fentebb már kifejtettem az elkerülhetetlenség szoros összefüggésben van az elhárithatatlansággal.

A 2.sz. joggyakorlat világosan megmondja, hogy " a vis maior fontos kelléke az elhárithatatlenség " . Ha egy esemény elkerülhető ugyan, de elhárithatatlan akkor is a vis maior esete forog fenn, mint a megtörtént esemény is mutatja, ahol bár a hajó összeütkezését a személyzet hibája idézte elő, tehát elkerülhető lett volna, de bekövetkezésében elhárithatatlan. Ugyanis azt igazán nem láthatta előre a szállítást elvállaló hajós, hogy az emberei ügyetlenek lesznek és a hajó összeütkezését okozzák, mert hiszen ez kivételes eset, aminek éppen az elkerülésére törekszik maga a hajós és személyzete is, mégpedig nem is a feladó, hanem a saját érdeké-

ben. Ez nagyon ritka eset, mint fentebb mondtam, hogy a két mozzanat a való életben ne együtt jelentkezzenek, de elegendő arra, hogy mutassa a mozzanatok elméleti megkülönböztetésének jelentőségét, illetve annak fontosságát, hogy a definícióba úgy az elkerülhetlenséget, mint az elháríthatatlanság kriteriuma belevétessek.

A vis maior mértéke az emberi erő és óvatosság végső határa. Hogy ez fedje a magyar törvényhozói akaratot, legyen elegendő ismét az 1874 évi törvény indokolására hivatkozni. De következik ez a receptum elvéből is, a szigorított felelősség elvéből is, melyet, mint láttuk, a magyar törvényhozás nagyon helyesen alkalmazott. Az emberi erő és óvatosság végső határa, messze túl a casus elvén, a közönséges fuvarozói gondosság elvén, élesen megkülönböztetve ezektől.

Kérdés mostmár, hogy helyes-e a

fent adott értelmezés és hogy helyesen magyarázza-e a magyar törvény a vis maior fogalmát.

Kifogásolható a subjectiv és objectiv iskola, mindkettő subjectivitása miatt. Az egyes eseteket, melyekre a vis maior fogalma ráhuzható lenne, a törvény tényleg nem tartalmazhatja, hanem adnia kell egy konkrét és tiszta magyarázatát a fogalomnak, melynek alapján a bíró ítélkezhessek. Itt kell különbséget tennünk. A magyar tételes K.T. nem tartalmaz ilyen meghatározást csak a dolgozat elején vázolt okokból kifolyólag alkalmazza a vis maior fogalmát. De ha magyar törvények indokolását, magyar joggyakorlatot nézünk, akkor megfelelő római jogi és külföldi előtanulmányok után megállapíthatjuk a fenti konkrét definíciót.

Jó-e ez a definíció s alapját képezhetné-e egy helyes és egységes joggyakorlat kialakulásának ?

Az bizonyos, hogy a vis maior ismerveiként konkrét, tárgyilagos megkülönböztetéseket tartalmaz. Mértéke olyan, mely bizonyos képességnek a végső határát jelzi, tehát feltétlenül megállapítható. Két fentemlitett legjellemzőbb ismerve pedig mindenesetre az események bármilyen módon való alakulása között is feltétlenül jellemző marad a vis maior fogalmára és e két ismérvet az elkerülhetetlenséget és elháríthatatlanságot minden adott esetben szem előtt tartva, a bíró mindég megállapíthatja a vis maior fennforgását vagy fent nem forgását.

..oo00oo..

